

Αυτόματον: Περιοδικό Ψηφιακών Μέσων και Πολιτισμού

Τόμ. 4, Αρ. 1&2 (2026)

Αλγοριθμικοί πολιτισμοί και Τεχνητή Νοημοσύνη

Αλγοριθμικά τραυματοποπία:

Μελ Καλφαντή, Πένυ Πασπάλη

doi: [10.12681/automaton.45561](https://doi.org/10.12681/automaton.45561)

Copyright © 2026

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Καλφαντή Μ., & Πασπάλη Π. (2026). Αλγοριθμικά τραυματοποπία:: Μεθοδολογικές και θεωρητικές σημειώσεις για τις καταγραφές της εμφυλης βίας στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. *Αυτόματον: Περιοδικό Ψηφιακών Μέσων και Πολιτισμού*, 4(1&2), 95–114. <https://doi.org/10.12681/automaton.45561>

Αλγοριθμικά τραυματοτοπία: Μεθοδολογικές και θεωρητικές σημειώσεις για τις καταγραφές της έμφυλης βίας στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης

Μελ Καλφαντή*, Πένυ Πασπάλη**

Περίληψη

Στο παρόν άρθρο διερευνούμε κινηματικές πρακτικές στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (ΜΚΔ) οι οποίες αφορούν το φάσμα της έμφυλης βίας. Επικεντρωνόμαστε στο παράδειγμα της πρακτικής καταγραφών έμφυλης βίας και διαμοιρασμού καταγγελιών τόσο μέσα από τις αλγοριθμικές κοινωνικοποιητικές πρακτικές (π.χ. χάσταγκ) όσο και αναφορικά με την πρακτική χρησιμότητά τους (ως μέρος μιας μεθοδολογίας αυτοάμυνας). Δίνουμε έμφαση στην πολλαπλότητα των καθημερινών, από τα κάτω καταγραφών, και όχι μόνο σε ένα συγκεκριμένο ενικό γεγονός, το οποίο μπορεί να αποτελέσει συμβάν. Επιπλέον, εξετάζουμε τον διαμοιρασμό αυτών των καταγραφών, για να κατανοήσουμε την αλληλεπίδραση μεταξύ διαφορετικών δρώντων στα ψηφιακά μέσα. Για να περιγράψουμε την εμπειρία της χρήσης των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, και ιδιαίτερα μια πιο δυσφορική πτυχή τους, αντλούμε στοιχεία από τις έννοιες του δικτυωμένου συν-αισθήματος, της μεσοποιημένης μαρτυρίας, του τραυματοτοπίου και του αλγοριθμικού τραύματος. Προτείνουμε τον όρο αλγοριθμικό τραυματοτοπίο για να περιγράψουμε αυτή την πτυχή, η οποία θεωρούμε ότι δεν έχει αναδειχθεί επαρκώς στον δημόσιο διάλογο ούτε και στη βιβλιογραφία που αφορά τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, ωστόσο αναδεικνύεται τόσο από τις προσωπικές συν-αισθηματικές εμπειρίες μας, όσο και από τις έρευνές μας. Με αφορμή τις κοινές θεωρητικές και μεθοδολογικές αναφορές που θεμελιώνουν τις διακριτές εθνογραφίες μας, επιχειρούμε την κατασκευή αυτής της εννοιολογικής σύνθεσης, που έχει σκοπό να συμβάλει στον διάλογο για τη σχέση έμφυλης βίας και καθημερινών πρακτικών στα ΜΚΔ και για τους τρόπους συγκρότησης συλλογικών πολιτικών υποκειμένων μέσα από τις εν λόγω πρακτικές.

Λέξεις κλειδιά: μέσα κοινωνικής δικτύωσης, έμφυλη βία, δικτυωμένο συν-αίσθημα, ατμόσφαιρα της βίας, αλγοριθμικά τραυματοτοπία.

* Υποψήφιο διδάκτορ Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, mel.kalfanti@gmail.com

** Υποψήφια διδακτορίσσα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, ppaspali@gmail.com

Algorithmic traumascapes: Methodological and theoretical notes on recordings of gender-based violence in social networking sites

Mel Kalfanti*, Penny Paspali**

Abstract

This article explores the grassroots practices in social network sites (SNSs) that deal with the spectrum of gender-based violence. We focus on the example of recording and sharing cases of gender-based violence either on their circulation through algorithmic apparatuses of sociality (e.g. hashtags) or in relation to their practical utility (as an aspect of a self-defense method). We put emphasis on the multiplicity of everyday, grassroots recordings – not just on a specific singular incident which may have been an event–, and we examine the experience sharing on SNSs so as to understand the interaction between different actors in digital media. In order to describe the experience of using social media, especially one that involves a more dysphoric aspect, we draw on the concepts of networked affect, mediated witnessing, traumascapes and algorithmic trauma. We propose the term algorithmic traumascapes to describe this aspect, which we believe has not been sufficiently elaborated either in public discourse or in SNSs literature, yet has emerged as a theme in both our personal affective experiences and our research. We consider our common theoretical and methodological references that underpin our distinctive ethnographies as a perfect reason for us to attempt to fashion this conceptual synthesis, which aims to contribute to the discussion about the relationship between gender-based violence and everyday practices on social media and also about the ways that collective political subjects are constituted through these practices.

Keywords: social media, gender-based violence, networked affect, atmosphere of violence, algorithmic traumascapes.

* PhD Candidate of Social Anthropology, Department of History, Archaeology and Social Anthropology, University of Thessaly, mel.kalfanti@gmail.com

** PhD Candidate of Social Anthropology, Department of History, Archaeology and Social Anthropology, University of Thessaly, ppaspali@gmail.com

#MeToo, γυναικοκτονίες και ψηφιακότητα

Τον Ιούνιο του 2021, αποκαλύπτεται ότι μία υποτιθέμενη διάρρηξη που κατέληξε στη δολοφονία μιας γυναίκας ήταν στην πραγματικότητα μία κατασκευασμένη ιστορία με την οποία ο αληθινός θύτης της δολοφονίας, ο σύζυγος της δολοφονημένης, αποπειράθηκε να κρύψει την αλήθεια. Ο βασανισμός και η γυναικοκτονία της Κάρολαϊν Κράουτς κυριάρχησε στη δημόσια σφαίρα λόγω του συνδυασμού τριών διαφορετικών στοιχείων. Καταρχάς, ήταν η αγριότητα του τρόπου δολοφονίας της, την οποία θεωρούμε περιττό να αναπαράξουμε εδώ, καθώς και το ότι για περίπου έναν μήνα, ο δολοφόνος και σύζυγός της, Μπάμπης Αναγνωστόπουλος, είχε παραπλανήσει ταυτόχρονα την αστυνομία και τον δημόσιο λόγο, υποστηρίζοντας ψευδώς ότι η Κάρολαϊν δολοφονήθηκε από αλλοδαπούς διαρρήκτες. Ακολουθεί το γεγονός ότι αυτή η ιστορία επέτρεψε να στοιχειοθετηθεί η κακοποίηση σε πολλά στάδια: από την προσέγγιση (grooming), όρος που περιγράφει το χτίσιμο μιας σχέσης, η οποία στην περίπτωση της Κάρολαϊν ξεκίνησε όταν ήταν ακόμα ανήλικη, διευκολύνοντας τον χειρισμό και την κακοποίησή της· την απομόνωσή της σε νεαρή ηλικία από τον φιλικό και οικογενειακό της κύκλο, μέχρι την έμφυλη βία και τελικά τη γυναικοκτονία. Τέλος, θεωρούμε την ίδια την περίπτωση του γυναικοκτόνου της Κάρολαϊν ως ένα κατεξοχήν παράδειγμα του πώς πρέπει να κατανοούνται οι κακοποιητές, οι βιαστές και οι γυναικοκτόνοι: όχι ως περιπτώσεις εξαίρεσης που προβαίνουν στην κακοποίηση και τον φόνο εξαιτίας μιας ψυχολογικής νευροδιαφορετικής συνθήκης, ούτε επειδή έχουν εθνοτική ή/και θρησκευτική καταγωγή από πιο πατριαρχικές κουλτούρες. Αντιθέτως, όπως διατείνονται και τα φεμινιστικά κινήματα, οι γυναικοκτόνοι πρέπει να νοούνται ως τυπικά υποκείμενα του πατριαρχικού συστήματος κοινωνικής οργάνωσης, δηλαδή ως καθημερινοί κανονικοί άνδρες. Η εν λόγω γυναικοκτονία αποτέλεσε μία στιγμή κορύφωσης του δημόσιου λόγου όσον αφορά την έμφυλη βία, καθώς ήρθε ως συνέχεια αυτού που ονομάστηκε ελληνικό #MeToo – μία χιονοστιβάδα καταγγελιών και καταγραφών περιστατικών έμφυλης βίας, που εκκίνησε από το πεδίο του αθλητισμού και των τεχνών, εξαπλώθηκε γρήγορα σε μεγαλύτερα κομμάτια της κοινωνίας και ενέτεινε το ενδιαφέρον για αυτά τα ζητήματα. Το ελληνικό #MeToo ξεκίνησε κατά τη διάρκεια της πολύμηνης δεύτερης υποχρεωτικής καραντίνας και ως εκ τούτου έλαβε χώρα στον ψηφιακό δημόσιο χώρο και πολύ πιο έντονα στα ΜΚΔ.

Τι είναι αυτό που συνδέει ένα ακραίο ενικό γεγονός όπως μια γυναικοκτονία με την καθημερινή εμπειρία της χρήσης αλγοριθμικών πλατφορμών, όπως είναι το Facebook ή το Instagram, στις οποίες αποτυπώνεται ένα μεγάλο μέρος του φάσματος της έμφυλης βίας μέσα από σχόλια και δημοσιεύσεις που αφορούν την επικαιρότητα; Σε ποιον βαθμό οι συναισθηματικές ατμόσφαιρες (affective atmospheres)¹ όπως εκείνες που παράγονται σε έναν κλει-

1 Ο όρος αλιεύεται από το ομώνυμο άρθρο του γεωγράφου Μπεν Άντερσον (Ben Anderson), όπου περιγράφει ότι οι συναισθηματικές ατμόσφαιρες είναι κοινές, υπερ-ατομικές, δηλαδή συλλογικές καταστάσεις και ποιότητες, οι οποίες αναδύονται μέσα από τις σχέσεις ανθρώπινων και μη ανθρώπινων σωμάτων και οι οποίες μεταβάλλονται, είναι αμφίσημες και έτσι αποσταθεροποιούν τη διάκριση συν-αίσθημα (affect) και συναίσθημα (emotion). Ο Άντερσον προτείνει την έννοια της ατμόσφαιρας ως μια μεσολάβηση ανάμεσα σε δίπο-

στό βρόχο ανάδρασης (feedback loop), ο οποίος εντείνει την εμπειρία τους μέσα από την ανατροφοδότηση παρόμοιων πληροφοριών, δημιουργούν πολλαπλές εμπειρίες στα ΜΚΔ; Κατ' επέκταση, προσεγγίζοντας έναν βρόχο ανάδρασης ως ένα πλαίσιο στο οποίο υπάρχει εμπρόθετη δράση των χρηστών, πώς αυτή η ανατροφοδότηση και η δημιουργία οικονομικών οικείων συν-αισθημάτων αποτελεί πεδίο παραγωγής του πολιτικού; Στο παρόν άρθρο, επικεντρωνόμαστε στο παράδειγμα των καταγραφών περιστατικών έμφυλης βίας προκειμένου να κατανοήσουμε τις συν-αισθηματικές επιπτώσεις της χρήσης των ΜΚΔ, ιδιαίτερα για θηλυκότητες και κουήρ άτομα. Αναζητούμε μέσα από τις κοινές συζητήσεις μας ένα πιθανό σχήμα προσέγγισης της διασταύρωσης έμφυλης βίας και ψηφιακότητας, ως συνεχούς, στοχεύοντας να αναδείξουμε στην ανάλυσή μας τις μη ορατές όψεις που εμπεριέχονται στις δύο αυτές συνθήκες, καθώς και στη διαπλοκή τους.

Η σχέση των φεμινιστικών και κουήρ κινημάτων με τα ψηφιακά μέσα και τις πλατφόρμες των ΜΚΔ γίνεται αντιληπτή στην ευρύτερη σχετική βιβλιογραφία με όρους χρησιμότητας. Η διερεύνηση της σχέσης τους εστιάζει στους τρόπους με τους οποίους τα ΜΚΔ διευρύνουν την ορατότητα, την κυκλοφορία και τον διαμοιρασμό κουήρ και φεμινιστικών ζητημάτων. Συνεπώς, τα ΜΚΔ προσεγγίζονται ως μέσα παρέμβασης στον δημόσιο διάλογο και σε αυτό που θα λέγαμε «φυσικό πεδίο» πολιτικής δράσης. Ακόμα, ενδιαφέρον έχουν έρευνες που μελετούν τους τρόπους δημιουργίας κοινοτήτων και ασφαλών χώρων στο ψηφιακό περιβάλλον (Clark-Parsons 2017, Erikson 2024) για κουήρ και φεμινιστικά υποκείμενα. Στην Ελλάδα, η πιο εμφατική και δημοφιλής περίπτωση ανάδειξης της σχέσης φεμινιστικών διεκδικήσεων με τα ΜΚΔ ήταν η περίοδος αυτού που χαρακτηρίστηκε «ελληνικό #MeToo», την άνοιξη του 2021. Οι διεκδικήσεις που συσχετίστηκαν με το συγκεκριμένο κίνημα πραγματοποιήθηκαν τόσο μέσω ενός ευρέος σχολιασμού των περιπτώσεων έμφυλης –και όχι μόνο– κακοποίησης στον δημόσιο λόγο, που ονομάτιζε γνωστούς ανθρώπους του χώρου της τέχνης και του αθλητισμού ως κακοποιητές, όσο και με την αφορμή που έδιναν αυτές οι περιπτώσεις να ξεκινήσει το μοίρασμα προσωπικών εμπειριών κακοποίησης των χρηστών στα ΜΚΔ. Σε συνέχεια αυτών των δημόσιων καταγγελιών, η σχέση φεμινιστικών διεκδικήσεων με τα ΜΚΔ αναδείχθηκε και πάλι αργότερα το ίδιο έτος, με αφορμή κυρίως τις κομβικές περιπτώσεις –μεταξύ άλλων– των γυναικοκτονιών της Κάρολαϊν Κράουτς και της Γαρυφαλλιάς Ψαράκου, λόγω του τρόπου διετέλεσής τους και της δημόσιας προσοχής που έλκυσαν. Η εν λόγω περίοδος διεκδικήσεων αναφορικά με τους τρόπους που η έμφυλη βία κατέστη ορατή συνάδει με αυτό που στη διεθνή βιβλιογραφία ονομάζεται χάσταγκ φεμινισμός² (ενδεικτικά: Mendes,

λα συλλογικό/ατομικό, παρόντος/απόντος, υλικού/άυλου, συγκεκριμένου/αφηρημένου κλπ.

2 Ο χάσταγκ φεμινισμός αποτελεί μια μορφή φεμινιστικής κινητοποίησης στα ΜΚΔ στο ευρύτερο πλαίσιο του ψηφιακού φεμινισμού, αλλά αρκετές φορές με αντίκρισμα και στις παρεμβάσεις σε δημόσιους χώρους, όπως για παράδειγμα συγκεντρώσεις σε πλατείες και πορείες δρόμου. Τεχνικά, πρόκειται για την οικειοποίηση των μεταδομένων των ετικετών σε πλατφόρμες όπως η XPlatform, οργανώνοντας τις δημοσιεύσεις των χρηστών με σκοπό τη δημιουργία ενός σώματος πληροφορίας για την ανάδειξη ενός σκοπού, πράγμα που αποτελεί μια κεντρική τροπικότητα του ρεπερτορίου δράσης φεμινιστικών μέσων (Clark-Parsons, 2019), ή και ευρύτερα κινημάτων (π.χ. στο πλαίσιο μιας καμπάνιας ευαισθητοποίησης).

Ringrose, & Keller 2019, Clark-Parsons 2019, Rentschler 2017, Clark 2016, Baer 2016, Dixon 2014). Αν και η ανάδειξη ζητημάτων που προηγουμένως ήταν καταδικασμένα στη σιωπή ή που ήταν αμφισβητήσιμα από την κοινή γνώμη είναι αναμφίβολα σημαντική, υπάρχει μία ακόμη πτυχή αυτών των πρακτικών που δεν έχει μελετηθεί ούτε συζητείται ενεργά ως αποτύπωμα των ψηφιακών πρακτικών που αφορούν τα έμφυλα ζητήματα. Αυτή η πτυχή αφορά τους τρόπους με τους οποίους η εντατικοποιημένη κυκλοφορία και αναπαραγωγή ειδησεογραφικού περιεχομένου και δημοσιεύσεων για περιστατικά έμφυλης βίας λειτουργεί και (επανα)τραυματικά για όσα κουήρ άτομα και θηλυκότητες εκτίθενται σε αυτό το περιεχόμενο στις αρχικές σελίδες τους στα ΜΚΔ. Όπως θα δείξουμε παρακάτω, αντιλαμβανόμαστε τη χρήση των ΜΚΔ ως μια *σπλαχνική* διαδικασία, δηλαδή ως ενσώματη και εξαρτώμενη από τη θεσιακότητα των χρηστ(ρι)ών (έμφυλη, φυλετική κλπ.). Η ανάλυση αυτής της πτυχής είναι το κενό που σκοπεύει να αναδείξει –και επ’ ουδενί να καλύψει οριστικά– το παρόν άρθρο.

Μεθοδολογικές συνομιλίες

Οι συγγενεύουσες εθνογραφικές μελέτες μας για τα σύγχρονα κουήρ και φεμινιστικά κινήματα αποτέλεσαν την αφορμή για μια μακρόχρονη συζήτηση μεταξύ μας. Ταυτόχρονα, θεωρούμε γόνιμη τη συνέργεια και τη συνομιλία των ερευνών μας, καθώς μπορεί να προσφέρει, κατά το δυνατό, μια πολύπλευρη οπτική από διαφορετικές θέσεις πολιτικής δράσης και διεκδικήσεων. Η εθνογραφία της Πένυς, με τίτλο *Γυναικοκτονίες, δικτυωμένα συν-αισθήματα και ψηφιακοί φεμινισμοί: Μια εθνογραφία για το τέταρτο κύμα*, καταπιάνεται με τη διασταύρωση των ψηφιακών μέσων (με έμφαση στα ΜΚΔ), των έμφυλων θανατοπολιτικών³ και των διεκδικήσεων των φεμινιστικών κινήματων. Μέρος της εθνογραφικής έρευνάς της αφορά τα ψηφιακά φεμινιστικά κινήματα και συγκεκριμένα τον χάσταγκ φεμινισμό σε ένα διαπλατφορμικό συνεχές ψηφιακού-φυσικού πεδίου, καθώς και την κινηματική φεμινιστική εργασία στο ψηφιακό πεδίο των ΜΚΔ. Η εθνογραφία του Μελ, με τίτλο *Κουήρ αυτοάμυνα και η επανοικειοποίηση της βίας: μία αυτοεθνογραφία*, επικεντρώθηκε στην αυτοάμυνα ως πρακτική διαχείρισης της έμφυλης βίας. Η έρευνα πεδίου του εκτυλίχθηκε σε ομάδες που προπονούνται σε τεχνικές μαχητικών αθλημάτων και πολεμικών τεχνών που είναι εφαρμόσιμες σε συνθήκες αυτοάμυνας για την αντιμετώπιση της έμφυλης βίας, αλλά και σε ψηφιακά μέσα κοινωνικής δικτύωσης, όπως είναι το Facebook και το Instagram, όπου

³ Με τον όρο έμφυλη θανατοπολιτική, η Πένυ προσπαθεί να συμπεριλάβει στην έρευνά της τις πολιτικές έκθεσης στον θάνατο στη βάση του φύλου, είτε λόγω κρατικής παραμέλησης, είτε στο πλαίσιο βιοπολιτικών ρυθμίσεων όπως είναι για παράδειγμα οι ρυθμίσεις των αναπαραγωγικών δικαιωμάτων (π.χ. υποχρεωτική στειρωση ή απαγόρευση των αμβλώσεων). Διαφοροποιείται από τον ορισμό που δίνει ο Στιούαρτ Μάρεϊ (Stuart Murray) στο ομώνυμο άρθρο του «Thanatopolitics: On the Use of Death for Mobilizing Political Life» (2006), στο πλαίσιο του οποίου αναλύει την παραγωγή πολιτικού νοήματος από την εργαλειοποίηση συγκεκριμένων θανάτων. Αντλεί από τη φουκοϊκή βιοπολιτική και τη νεκροπολιτική του Ασίλε Μπέμπε (Achille Mbembe).

δημιουργούνται ομάδες και σελίδες που έχουν στόχο την καταγραφή και ανάδειξη περιστατικών έμφυλης βίας και τη δημιουργία δικτύων φροντίδας μεταξύ των υποκειμένων που τα βιώνουν ή εν δυνάμει απειλούνται από αυτά.

Η κοινή μας εργασία εδώ εκκινεί από την πρακτική των καταγραφών περιστατικών έμφυλης βίας σε διάφορα ΜΚΔ, τα οποία αυξάνονται κατά τη χρονική περίοδο του #MeToo, και από την ευρύτερη ανάδειξη ζητημάτων που άπτονται της έμφυλης βίας. Οι καταγραφές αφορούν τόσο ανοιχτές πρακτικές στα ΜΚΔ που στοχεύουν στο να καταστήσουν ορατά τα ζητήματα έμφυλης βίας και γυναικοκτονιών, όσο και σε πιο κλειστές ομάδες για αποκλειστικά φεμινιστικά ή κουήρ υποκείμενα. Οι έρευνές μας συναντιούνται τόσο στη θεματική επικέντρωση στην έμφυλη βία και τις ποικίλες εκφάνσεις της, όσο και στη μεθοδολογική αφοσίωση στη μελέτη του συνεχούς που διαπιστώνουμε μεταξύ του ψηφιακού και φυσικού κοινωνικού πεδίου. Ερευνώντας πολιτικές και κοινωνικές διεργασίες που λαμβάνουν χώρα σε ψηφιακά περιβάλλοντα, ακολουθούμε μια μεθοδολογική προσέγγιση της σύγχρονης κοινωνικής ανθρωπολογίας που θέτει το ψηφιακό στο επίκεντρο και απομακρύνεται από το δίπολο ψηφιακό-φυσικό πεδίο (Παπαηλία & Πετρίδης 2015, Miller & Horst 2012). Εκκινώντας από αυτή τη μεθοδολογική επιλογή, επικεντρωνόμαστε στο παράδειγμα των καταγραφών έμφυλης βίας, καθώς μας επιτρέπει να κατανοήσουμε τις συν-αισθηματικές επιπτώσεις της χρήσης των ΜΚΔ για εμφυλοποιημένα⁴ και κουήρ υποκείμενα.

Οι καταγραφές έμφυλων περιστατικών βίας και παρενόχλησης που μας ενδιαφέρουν καλύπτουν ένα μεγάλο φάσμα, από την απλή και καθημερινή ανάρτηση γεγονότων που τα χρήστες των ΜΚΔ παρατηρούν ή βιώνουν και την αναδρομική δημοσιοποίηση παρελθοντικών εμπειριών, μέχρι και την ανάδειξη των μεγαλύτερων κομβικών συμβάντων, όπως είναι οι γυναικοκτονίες. Έτσι, το πεδίο παρατήρησης και έρευνας των καταγραφών δεν περιορίζεται μόνο σε κλειστές ομάδες, αλλά λαμβάνει υπόψη τον ακατάστατο και ενδεχομενικό χαρακτήρα του ψηφιακού και την αναπόφευκτη αλληλεπίδραση διαφορετικών πεδίων τα οποία δεν είναι περιχαρακωμένα (π.χ. κλειστές ομάδες στο Facebook). Έτσι, πέρα από τα όρια των συγκεκριμένων ομάδων που μελετούμε, εντοπίζουμε τις πρακτικές αυτές και σε σημεία που δεν μπορούμε πάντα να προβλέψουμε. Τέτοια σημεία είναι η ροή της αρχικής μας σελίδας, οι ιστορίες (stories) στο Instagram και το Facebook, ή οι δημοσιεύσεις μιας σελίδας με φαινομενικά διαφορετικό στόχο ή περιεχόμενο. Στο θέμα των διάτρητων ορίων του πεδίου της έρευνας επιστρέφουμε παρακάτω. Παρατηρούμε, λοιπόν, τις διαφορετικές εκφορές των καταγγελιών τόσο μέσα από κοινωνικοποιητικές μηχανικές των ΜΚΔ που διευκολύνουν την ορατότητα, όπως είναι τα χάσταγκ, τα οποία αφορούν περιπτώσεις που γίνονται ιομορφικά γεγονότα (viral events) (π.χ. καταγγελίες διάσημων ατόμων στο πλαίσιο του #MeToo), όσο και σε πιο στοχευμένες και μικρότερης κλίμακας καταγγελίες περιστατικών έμφυλης βίας, όπως αυτές που απευθύνονται σε ομάδες καταγραφών (π.χ. καταγγελία Έμφυλων και Σεξιστικών Περιστατικών). Αντιλαμβανόμαστε αυτές τις πρακτικές καταγγελίας

4 Μιλώντας για εμφυλοποιημένα, και όχι απλώς έμφυλα υποκείμενα, αποτυπώνουμε την κατανόησή μας πως υπάρχει μία διαδικασία μέσω της οποίας καθίστανται έμφυλα τα υποκείμενα, καθώς δεν αντιλαμβανόμαστε την έμφυλη ταυτότητα ως μία σταθερή ιδιότητα ή κατάσταση του υποκειμένου, αλλά ως ένα διαρκές γίνεσθαι.

ως ένα φάσμα, του οποίου κοινό θεμέλιο είναι η εντατικοποίηση των λόγων που παράγονται για την έμφυλη βία. Ως αποτέλεσμα αυτών των καταγγελιών, περισσότερα υποκείμενα βρίσκουν χώρο να μιλήσουν για τέτοιες εμπειρίες και να ενωθούν κάτω από κοινές διεκδικήσεις, όπως είναι αφενός η θεσμική και νομική αναγνώριση της γυναικοκτονίας, και αφετέρου η κοινωνική αναγνώριση, η οποία αφορά την ανάλυση αυτού του φλέγοντος κοινωνικού ζητήματος από έμφυλη σκοπιά. Το φαινόμενο της αύξησης των καταγραφών έμφυλης βίας τοποθετείται στη διεθνή βιβλιογραφία υπό την ομπρέλα του τέταρτου φεμινιστικού κύματος⁵ (Clark-Parsons 2022, Ray 2018, Chamberlain 2017), το οποίο χαρακτηρίζεται, μεταξύ άλλων, και από την αυξημένη χρήση ψηφιακών τεχνολογιών και συγκεκριμένα των ΜΚΔ, κυρίως με στόχο την ενίσχυση της ορατότητας σε ζητήματα που συνήθως μένουν αποσιωπημένα στον δημόσιο λόγο. Η πρακτική των δημόσιων καταγγελιών αναφορικά με ζητήματα παρενόχλησης, η οποία στο πλαίσιο του τέταρτου κύματος χαρακτηρίζεται και ως καταγγελτικός φεμινισμός (call-out feminism), είναι ένα γνώρισμα της αλληλεπίδρασης των φεμινιστικών διεκδικήσεων με τα ΜΚΔ.

Αναγνωρίζουμε τη σημασία καταγραφής και ενημέρωσης στα ΜΚΔ ως ένα εργαλείο φροντίδας και αυτοπροστασίας από τα κάτω, που συμβάλλει σε μεγάλο βαθμό στη σύνδεση υποκειμένων που απειλούνται από την έμφυλη βία και διαχέεται προκειμένου να μπορέσουν τα υποκείμενα αυτά να μείνουν ασφαλή, ή και να βρουν έναν χώρο επούλωσης του τραύματος μέσω του μοιράσματος εμπειριών και βιωμάτων. Δεν αμφισβητούμε την κρισιμότητα του να παίρνουν χώρο στον δημόσιο λόγο ζητήματα που προηγουμένως είτε έπεφταν στα διάκενα του τι συνιστά ενημέρωση είτε ήταν αποπλαισιωμένα αναφορικά με την έμφυλη διάστασή τους. Παρ' όλα αυτά, τόσο οι εθνογραφίες μας, όσο και η προσωπική μας εμπειρία ως χρήστες των ΜΚΔ μάς οδήγησαν σε μια πιο κριτική ανάγνωση αυτών των πρακτικών και κατ' επέκταση των ίδιων των ΜΚΔ, την οποία αναπτύσσουμε παρακάτω. Αναπόφευκτα, οι παρατηρήσεις και η υπόθεσή μας στο παρόν κείμενο εμπεριέχουν και την παρατήρηση της προσωπικής εμπειρίας ως χρήστες που εμπλέκονται στις σύγχρονες διαδικασίες και τροπικότητες κοινωνικοποίησης και πολιτικοποίησης. Διεξάγοντας τις εθνογραφίες μας στα πεδία των φεμινιστικών και κουήρ κινημάτων στην Ελλάδα και στις πρακτικές τους αναφορικά με τις γυναικοκτονίες και την έμφυλη βία, αναγνωρίζουμε ότι οι έρευνές μας ενημερώνονται από τις θεσιακότητές μας. Με άλλα λόγια, η υπόθεσή μας βασίζεται και στην προσωπική χρήση των ΜΚΔ και στις αντίστοιχες αλγοριθμικές φυσαλίδες φίλτρου όπου εντοπιζόμαστε,⁶

5 Στο παρόν κείμενο χρησιμοποιούμε τη μεταφορά του κύματος ως ιστορικής περιοδολόγησης των φεμινιστικών διεκδικήσεων. Αναγνωρίζουμε, ωστόσο, τις κριτικές αναγνώσεις που έχουν γίνει αναφορικά με τη συγκεκριμένη περιοδολόγηση, οι οποίες τη χαρακτηρίζουν δυτικοκεντρική και ως μια λευκή ιστοριογραφική κατασκευή που έχει δώσει περισσότερη έμφαση στις διεκδικήσεις των λευκών φεμινιστριών του Παγκόσμιου Βορρά, ενώ έχει αγνοήσει τις πολλαπλές αφηγήσεις από μη λευκά ιστορικά υποκείμενα.

6 Μεταφράζουμε τον αγγλικό όρο filter bubble ως φυσαλίδα φίλτρου. Ο όρος εισάγεται από τον ακτιβιστή Έλι Πάρισερ (Eli Pariser) στο βιβλίο του *Filter Bubble: What the internet is hiding from you* (2011) και αναφέρεται στην προβλεπτικότητα (predictability) του εκάστοτε αλγορίθμου, όπως αυτός διαμορφώνεται από τις προτιμήσεις της κάθε χρήστριας με σκοπό να την τροφοδοτεί με συναφές περιεχόμενο, να οδηγεί σε ιδεολογική απομόνωση και τελικά να εντείνει την πολιτική πόλωση. Αν και είναι αρκετά δημοφιλής η χρήση του

και ως εκ τούτου, θεωρούμε ότι η εθνογραφική μας αναστοχαστικότητα αποτελεί στοιχείο άξιο συμπερίληψης, δεδομένου ότι τα όρια του πότε σταματάει η έρευνα και πότε η χρήση ΜΚΔ μεταμορφώνεται σε προσωπικό χρόνο είναι θολά. Για τον λόγο αυτό, επιλέγουμε να φέρουμε τις εμπειρίες και τις συναισθηματικές διεργασίες μέσα από τις οποίες διεξάγουμε τις έρευνές μας, ως σημαντικό κομμάτι της συζήτησης του παρόντος άρθρου.

Δικτυωμένο συν-αίσθημα και κριτικές αναγνώσεις των μέσων κοινωνικής δικτύωσης

Ερευνώντας, λοιπόν, τις πρακτικές κουήρ και φεμινιστικών υποκειμένων και ομάδων στο σύγχρονο ελληνικό συγκείμενο, αναπόφευκτα προέκυψαν ζητήματα και στις δύο έρευνες, τα οποία αφορούσαν τη βιωμένη εμπειρία της χρήσης των ΜΚΔ σχετικά με ζητήματα έμφυλης βίας και κατά συνέπεια το πώς παράγονται, κυκλοφορούν, εντείνονται ή εξασθενούν ατμόσφαιρες, συν-αισθηματικές συνθήκες και συναισθήματα μέσα από τις συγκλίσεις έμφυλης βίας, θανατοπολιτικών και ψηφιακότητας. Για παράδειγμα, πώς συγκροτούνται οι έννοιες της οργής και της θλίψης, στα συνθήματα «Οργή και θλίψη, η Ζάκι θα μας λείψει», μετά το δημόσιο λιντσάρισμα και τη δολοφονία του Ζακ Κωστόπουλου στην Ομόνοια και «Είμαστε γεμάτα στ'Οργή», αν τα μελετήσουμε ως λογοθετικές διατυπώσεις μιας θεωρητικά συλλογικής συνθήκης; Αυτά τα συνθήματα επαναλαμβάνονται, όχι μόνο σε επετειακές συγκεντρώσεις μνήμης ή δικάσιμους, αλλά χρησιμοποιούνται και ως πλαισιώσεις αναδημοσιεύσεων που σχολιάζουν νέες γυναικοκτονίες ή επιθέσεις κατά γυναικών και κουήρ ατόμων, δημιουργώντας κατά τη γνώμη μας μια οικονομία οικείων συν-αισθημάτων.

Η οικονομία των οικείων συν-αισθημάτων, όπως αυτή διαμορφώνεται στα ΜΚΔ μέσα από εξατομικευμένες αλγοριθμικές φυσαλίδες φίλτρου, αποτελεί κεντρικό επιχείρημα των κριτικών αναφορικά με τη σχέση ΜΚΔ και πολιτικής δράσης. Ενδεικτικά, η ανάλυση της Τζόντι Ντιν (Jodi Dean) για τα συν-αισθηματικά δίκτυα (affective networks) ως δομικό μέρος του επικοινωνιακού καπιταλισμού (Dean 2010) θέτει υπό κριτική διερεύνηση το πώς συγκροτείται η «αίσθηση της κοινότητας» στα, ή μέσα από τα ψηφιακά μέσα. Υπογραμμίζει το γεγονός ότι οι συν-αισθηματικές προσκολλήσεις και η κυκλοφορία του συν-αισθήματος στα ψηφιακά μέσα, αν και δεν είναι σε θέση να παράξουν ή να δημιουργήσουν πραγματικές κοινότητες, διευκολύνουν την εμφάνιση συν-αισθηματικών δικτύων, τα οποία παράγουν την

όρου, υπάρχουν αρκετές κριτικές προσεγγίσεις του. Ο Πάρισερ δεν λαμβάνει υπόψη του τις πιθανές πρακτικές «διαφυγής» από τη φυσαλίδα – μια ενέργεια που ο ανθρωπολόγος Ιγνάσιο Σίλες (Ignacio Siles) έχει αποκαλέσει «αμοιβαία εξημέρωση» (mutual domestication) στην εθνογραφική έρευνά του για τους αλγόριθμους στην Κόστα Ρίκα (Siles, 2023), αναδεικνύοντας την εμπρόθετη δράση των χρηστών. Αντιστοίχως, πριν τον Σίλες, ο θεωρητικός των μέσων Άξελ Μπρουνς (Axel Bruns) έχει ασκήσει κριτική για το πώς η διαδικτυακή συμπεριφορά των χρηστών μεταβάλλεται (2019) και στο ότι στην ανάγνωση του Πάρισερ η εμπρόθετη δράση και η αυτενέργεια των χρηστών δεν λαμβάνεται υπόψη.

«αίσθηση της κοινότητας ή αυτό που θα λέγαμε ‘κοινότητα χωρίς κοινότητα’» (ό.π.: 22). Σε συνέχεια αυτής της κριτικής προσέγγισης, αναφορικά με τα συν-αισθηματικά δίκτυα, η Ζιζή Παπαχαρίση (Zizi Papacharissi) σημειώνει ότι, αναλόγως του πλαισίου, οι συν-αισθηματικές προσκολλησεις που σχολιάζει η Ντιν μπορούν είτε να ωθήσουν ένα κίνημα ώστε πράγματι να δημιουργήσει μια κοινότητα, είτε να εγκλωβίσουν τα υποκείμενα σε έναν «βρόχο συνεχιζόμενης παρακολούθησης» (Papacharissi 2015: 5), δηλαδή να οδηγήσουν στη δέσμευση της προσοχής της κάθε χρήστριας. Η ίδια προτείνει τον όρο «*συν-αισθηματικά κοινά*» (*affective publics*) για να αναλύσει τόσο «τι κάνουν» τα δικτυωμένα κοινά, όσο και τη σχέση πολιτικών κινητοποιήσεων και ψηφιακών μέσων, εντοπίζοντας κάποια χαρακτηριστικά που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη στην ερμηνεία τους.

Ένα από αυτά τα χαρακτηριστικά είναι ότι τα συν-αισθηματικά κοινά έχουν κάθε φορά μοναδική τροπικότητα πραγμάτωσης και αφήνουν διακριτά ψηφιακά ίχνη (ό.π.: 6). Συγκροτούνται σε συνάρτηση με το κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο στο οποίο λαμβάνει χώρα ένα συμβάν (για παράδειγμα οι εξεγέρσεις της Αραβικής Άνοιξης), και, συνεπώς, αυτό το πλαίσιο πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ώστε να αποφεύγονται οι γενικευμένες και ομογενοποιητικές ερμηνείες της χρήσης των ΜΚΔ. Η Παπαχαρίση συνεχίζει παρατηρώντας ότι τα συν-αισθηματικά κοινά φαίνεται να διευκολύνουν μια συνδεσιακού (*connective*) και όχι συλλογικού (*collective*) τύπου δράση μέσω της πλατφόρμας, δικτυώνοντας και συγκεντρώνοντας ατομικές οπτικές για τα θέματα της επικαιρότητας. Ως εκ τούτου, οι μορφές συλλογικοποίησης που προκύπτουν εντός των ΜΚΔ επαναπροσδιορίζουν την κλασική έννοια της συλλογικής δράσης, καθώς δεν προϋπήρχαν στον φυσικό κόσμο, αλλά δημιουργούνται λόγω της συνδεσιμότητας (ό.π.: 8). Τα ψηφιακά συν-αισθηματικά κοινά τροφοδοτούνται μέσω συν-αισθηματικών δηλώσεων γνώμης ή παράθεσης γεγονότων, ενδεχομένως και συνδυαστικά (δηλαδή παράθεση ενός γεγονότος και πλαισιώσή του με μια προσωπική άποψη), τα οποία παράγουν και δημιουργούν πολλαπλασιαστικές συνδέσεις και δίκτυα (ό.π.: 10). Η Παπαχαρίση καταλήγει σημειώνοντας ότι τα συν-αισθηματικά κοινά συνήθως λειτουργούν –ή τουλάχιστον στοχεύουν στο να λειτουργήσουν– διαρρηκτικά στις κυρίαρχες αφηγήσεις (ό.π.: 12), ενώ οι ίδιες οι αφηγηματικές ροές στα ΜΚΔ (π.χ. νήματα συζητήσεων στην XPlatform) διατηρούν και διατηρούνται από συν-αισθηματικά κοινά, τα οποία φέρουν «συν-αισθηματικές ομοιότητες» (*affective commonalities*) (ό.π.: 14).

Στη δική μας συζήτηση θεωρούμε χαρακτηριστικό παράδειγμα την περίπτωση του #MeToo και τον θόρυβο που προκάλεσε (τόσο στο διεθνές, όσο και στο εγχώριο πλαίσιο). Στο πλαίσιο του παρατηρήσαμε τη γεγονοτολογική, μαζική τρόπον τινά, αντίδραση και καταγγελία μέσα από το μοίρασμα και την αναδημοσίευση ιστοριών. Ακόμη, ως έναν βαθμό η συνδεσιμότητα και αυτό που έγινε αντιληπτό ως μαζική αντίδραση αφορούσε στον αντανεκλαστικό σχολιασμό της επικαιρότητας και κομβικών συμβάντων, όπως ήταν οι εξέχουσες περιπτώσεις γυναικοκτονιών, ανάμεσα στις οποίες βρίσκεται και αυτή της Κράουτς. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, πέρα από το δημόσιο ενδιαφέρον λόγω του τρόπου διετέλεσης του εγκλήματος, τον πρώτο καιρό, ο σχολιασμός αφορούσε την απουσία αντίδρασης εκ μέρους των φεμινιστικών κινήματων, επειδή το άτομο που θεωρήθηκε αρχικά ως δράστης ήταν μη ελληνικής καταγωγής – ένα σώμα σχολιασμού που προερχόταν κυρίως από αντι-φεμινιστι-

κά προφίλ και χρήστες/χρήστριες που τάσσονται κατά της χρήσης του όρου γυναικοκτονία για την περιγραφή δολοφονιών γυναικών με έμφυλο κίνητρο. Στην πορεία, όταν τελικά έγινε γνωστό ότι ήταν μια περίπτωση γυναικοκτονίας στο πλαίσιο συντροφικής σχέσης, ο δημόσιος διάλογος όπως τον είδαμε σε διάφορα ΜΚΔ, αλλά κυρίως στην XPlatform, δεν περιορίστηκε, αλλά τέθηκε σε μια διαφορετική βάση, στην οποία πλέον το διακύβευμα αφορούσε τη διαχείριση των γυναικοκτονιών, αλλά και της έμφυλης βίας ευρύτερα.

Η συζήτηση για τα οικεία συν-αισθήματα και τα συν-αισθηματικά κοινά μάς βοηθάει αρχικά να κατανοήσουμε τα όρια του πεδίου μας. Ωστόσο, είναι κυρίως χρήσιμη καθώς εμπειριέχει δύο κομβικά ζητήματα των ερευνών μας: το συν-αίσθημα και τα κοινά όπως αυτά δημιουργούνται με αφορμή ένα ή περισσότερα συμβάντα και συγκροτούν όψεις των σύγχρονων φεμινιστικών και κουήρ κινημάτων. Ποιες είναι λοιπόν εκείνες οι πρακτικές –αν υπάρχουν– που συνιστούν πολιτικά εναλλακτικά ενδεχόμενα, ή τουλάχιστον δημιουργούν κριτικά ανοίγματα για καθημερινές πρακτικές, οι οποίες εμπίπτουν στο πεδίο του πολιτικού; Αν και ακολουθούμε τις παραπάνω κριτικές προσεγγίσεις αναφορικά με τα οικεία συν-αισθήματα και τα συν-αισθηματικά κοινά στα ΜΚΔ, μας ενδιαφέρει να βρούμε ένα σχήμα που θα εμβαθύνει περισσότερο στην αποκωδικοποίηση της εμπρόθετης δράσης και την αυτενεργή θέση των χρηστριών σε αυτές τις πλατφόρμες. Έτσι, προκειμένου να προσεγγίσουμε τη σχέση καθημερινών εκφάνσεων έμφυλης βίας με μεγαλύτερα ενικά συμβάντα που συχνά μετατρέπονται είτε σε μιντιακά (βλ. γυναικοκτονία Κάρολαιϊν) είτε σε κομβικά πολιτικά γεγονότα για τα φεμινιστικά και κουήρ κινήματα (π.χ. γυναικοκτονίες ή και η δολοφονία και το δημόσιο λιντσάρισμα του Ζακ Κωστόπουλου) είτε και στα δύο, χρησιμοποιούμε την έννοια του *δικτυωμένου συν-αισθήματος (networked affect)*. Την έννοια εισηγούνται οι Κεν Χίλις (Ken Hillis), Σουζάνα Παάσονεν (Sussana Paasonen) και Μάικλ Πετίτ (Michael Petit) στον ομώνυμο συλλογικό τόμο (2015). Οι συγγραφείς περιγράφουν ότι το δικτυωμένο συν-αίσθημα είναι:

μια διαμεσολαβητική και κινητοποιητική δυναμική που έχει την ικανότητα να διεγείρει κοινωνική δράση [...] και έτσι να αποτελέσει έναν πιθανό δίαυλο πολιτικής δράσης. Τέτοιες συναντήσεις, συνδέσεις και αποσυνδέσεις λειτουργούν ως ανθρώπινα και μη ανθρώπινα δίκτυα επιρροής και αλληλεπίδρασης που επηρεάζουν τη ζωή του ατόμου (η οποία σήμερα πολύ συχνά ανάγεται στη «χρήστρια») στο μικροεπίπεδο των καθημερινών λειτουργιών και καθηκόντων, καθώς και στους ρυθμούς της επικοινωνίας, της σκέψης, της ψυχαγωγίας και της διαχείρισης πληροφοριών (2015: 3).

Σε μία από τις συμβολές στον τόμο, η ερευνήτρια Βερόνικα Τζάνκοβα (Veronika Tzankova) αναφέρει ότι το δικτυωμένο συν-αίσθημα μπορεί να αναγνωστεί ως «ένα σύνθετο σύνολο από εντάσεις σχετιζόμενο με ορθολογικές –ή μη– τροπικότητες» (Tzankova, 2015: 62), ενώ σε άλλο κείμενό της η Παάσονεν σημειώνει ότι το δικτυωμένο συν-αίσθημα βρίσκεται εξ ορισμού «ήδη ανάμεσα σε διαφορετικά σώματα» (2018). Πρόκειται, λοιπόν, για ένα μέσο προσέγγισης των εντάσεων που προκύπτουν, παράγονται και κυκλοφορούν «στο πλαίσιο της διαδικτυακής επικοινωνίας, η οποία περιλαμβάνει μια πληθώρα δρώντων: χρήστριες

και αναδύομενα ανθρώπινα και μη ανθρώπινα συλλογικά σώματα, επομένως και συσκευές, πλατφόρμες, εφαρμογές, διεπαφές, εταιρείες, αρχεία και νήματα (ροές συζητήσεων)» (Raasonen 2018). Στο παράδειγμα του χάσταγκ φεμινιστικού ακτιβισμού, που συνήθως γίνεται κατανοητός μέσα από τις έννοιες του ιομορφισμού και του ενικού γεγονότος, το οποίο ενεργοποιεί ένα χάσταγκ (π.χ. #γυναικοκτονία) ή τη χρήση του γύρω από μια στοχευμένη καμπάνια ευαισθητοποίησης (π.χ. #HomelsNotSafeForEveryone), το δικτυωμένο συν-αίσθημα βρίσκει ψηφιακές υλικότητες (όπως τα χάσταγκ) στις οποίες κολλάει και μέσω των οποίων μεταφέρεται, εισχωρώντας σε συγκεκριμένες φυσαλίδες φίλτρου μέσα στις οποίες κυκλοφορεί και αναπτύσσει την έντασή του.

Ταυτόχρονα, οι καταγραφές έμφυλης βίας και γυναικοκτονιών συχνά αποκτούν ορατότητα επειδή μπορεί να εγγράφονται σε ένα πλέγμα που παράγεται από χάσταγκ σχετικά με κάποιο ζήτημα (π.χ. #καμίαμόνη, #κανέναμόνο, #καμίαλιγότερη). Οι καταγραφές αποτελούν επίσης ψηφιακά αντικείμενα, τα οποία συγκροτούν, παράγουν, ανατροφοδοτούν τις συν-αισθηματικές ατμόσφαιρες γύρω από την έμφυλη βία, όπως αναδύονται στα ΜΚΔ. Γίνονται με άλλα λόγια κάτι που, ακολουθώντας τη Σάρα Άμεντ (Sara Ahmed), θα χαρακτήριζαμε ως «κολλώδες» (Ahmed, 2004). Η έννοια της κολλητικότητας (stickiness), όπως την αντιλαμβάνεται η Άμεντ στο βιβλίο της *The Cultural Politics of Emotion* (2004), είναι «ένα αποτέλεσμα της ιστορίας της επαφής μεταξύ σωμάτων, αντικειμένων και σημείων» (ό.π.: 90, η έμφαση στο πρωτότυπο). Με βάση αυτό μπορούμε να σκεφτούμε ένα συναίσθημα (emotion) που μπορεί να έχουμε ως αντίδραση σε μια δημοσίευση καταγγελίας που βρίσκουμε στην αρχική σελίδα όχι ως μια εγγενή αντίδραση, αλλά ως κάτι που προκύπτει μέσα από την επαφή σώματος-αντικειμένου και την ιστορικότητά της, δηλαδή την επανάληψη, την τακτικότητα, την ένταση της επαφής. Η Άμεντ επομένως υποστηρίζει πως η κολλητικότητα προκύπτει ως αποτέλεσμα της συν-αισθηματικής (affective) συσσώρευσης μέσα στον χρόνο πάνω σε αντικείμενα, τα οποία τελικά αποκτούν συγκεκριμένο λογοθετικό και συναισθηματικό (emotional) νόημα ακριβώς εξαιτίας αυτής της συσσώρευσης. Αυτή αποδεικνύεται μία χρήσιμη έννοια για να κατανοήσουμε το δικτυωμένο συν-αίσθημα, όπως το εντοπίζουμε μέσα από την αλληλεπίδραση χρηστών με ψηφιακές υλικότητες, όπως οι δημοσιεύσεις των καταγγελιών. Η Άννα Γκιμπς (Anna Gibbs) (2011) υποστηρίζει ότι οι «διαμεσολαβημένες μορφές υποκειμενικότητας που γεννιούνται από συν-αισθηματικές επιδημίες ως αποκρίσεις σε δημόσια γεγονότα [...], [όπου] ορισμένα διακριτά συναίσθημα ειδικότερα (θυμός-οργή, φόβος-τρόμος και απόλαυση-χαρά) είναι ιδιαίτερα μεταδοτικά, τείνουν να παράγουν θετικούς βρόχους ανατροφοδότησης που ενισχύουν το εν λόγω συναίσθημα» (Gibbs 2011, 257). Διαβάζοντάς την, εμείς παρατηρούμε τη λειτουργία αυτών των συν-αισθημάτων που επιβεβαιώνουν την ευαλωτότητα στην έμφυλη επισφάλεια και την έκθεση στη βία μέσα σε αυτά τα δίκτυα κυκλοφορίας τέτοιου περιεχομένου.

Φέρνουμε εδώ το δικτυωμένο συν-αίσθημα σε συνομιλία με την έννοια της *μεσοποιημένης μαρτυρίας* (Parailias 2016), καθώς θεωρούμε τη δεύτερη άρρηκτα συνδεδεμένη πρακτική (εμπρόθετη ή μη) με την ψηφιακότητα. Κρίνουμε ότι ο όρος μεσοποιημένη μαρτυρία (mediated witnessing) φέρνει κοντά δύο καταστατικές συνθήκες των σύγχρονων τρόπων μαρτυρίας: το πεδίο του ψηφιακού και της τεχνολογίας και την έννοια της ανταπόκρισης (re-

sponsorship), της θέσης από όπου αναλαμβάνει την ευθύνη αυτού στο οποίο γίνεται μάρτυρας το εκάστοτε υποκείμενο. Η μαρτυρία λοιπόν, όπως τη χρησιμοποιούμε εδώ, δεν είναι μια απλώς παρατηρητική διεργασία, μια συνθήκη απλού σκρολαρίσματος και κατανάλωσης πληροφορίας και περιεχομένου, αλλά αντίθετα στην περίπτωση του διαμοιρασμού και κυκλοφορίας πληροφοριών ή ιστοριών βίας και δολοφονιών, θεωρούμε ότι είναι μια κατεξοχήν ενσώματη συνθήκη. Η μεσοποιημένη μαρτυρία όπως την πραγματεύεται η Πηνελόπη Παπαηλία, είναι «μια σπλαχνική και συναισθηματική συμμετοχή στα γεγονότα, η οποία αφυπνίζει την αίσθηση μιας κοινής ευαλωτότητας και συνδεσιμότητας» (2016: 2). Έτσι, οι χρήστριες είναι εκτεθειμένες σε δίκτυα στα ΜΚΔ που ανατροφοδοτούνται τακτικά με περιεχόμενο καταγγελιών, και όπου το σκρολάρισμα είναι καταρχήν ενσώματο και γίνεται ταυτόχρονα η στιγμή και ο τρόπος της μαρτυρίας. Για παράδειγμα, τα ιομορφικά χάσταγκ που αφορούσαν ζητήματα έμφυλης βίας ή/και γυναικοκτονιών όπως ήταν τα #ΚαμίαΛιγότερη και #ΚαμίαΜόνη, τα οποία συχνά χρησιμοποιήθηκαν συνδυαστικά με άλλα χάσταγκ, διέυρυναν τόσο τα συν-αισθηματικά κοινά, στα οποία βρέθηκαν οι δημοσιεύσεις που περιέχονται στα νήματα των εν λόγω χάσταγκ, αλλά εντατικοποίησαν και την ίδια τη λογική της μαρτυρίας. Προσεγγίζοντας τα χάσταγκ ως τεχνο-κοινωνικά συμβάντα (Rambukkana 2015), μπορούμε επίσης να σημειώσουμε ότι δεν μεταφέρουν απλώς πληροφορία ή την καθιστούν προσβάσιμη για ένα ευρύτερο κοινό, αλλά είναι συγκροτητικά μέρη του δικτυωμένου συν-αισθήματος.

Με βάση αυτό, κατανοούμε συναισθηματικές εκφορές, όπως οργή, θλίψη, φόβος, καθώς και μη λεκτικές συν-αισθηματικές καταστάσεις, όπως δυσφορικές συνθήκες, ως μέρος αυτής της συνδεσιμότητας και δικτύωσης, τα οποία παράγουν και παράγονται μέσα σε αυτή. Έτσι, κάθε έκθεσή μας σε μια νέα γυναικοκτονία και σε ένα σκρολάρισμα αρχικής σελίδας με δημοσιεύσεις αναφορικά με αυτήν ή σε αναπαραστάσεις και αφηγήσεις βίας λειτουργεί συσσωρευτικά και μετατρέπεται σε ρουτίνα. Ακόμη και αν, ακολουθώντας την Ντιν και άλλες ερευνήτριες που προσεγγίζουν κριτικά τα ΜΚΔ, αποδεχθούμε ότι η έκθεση αυτή αποτελεί μια εξοικείωση με την αναπαράσταση της βίας και άρα ενδεχομένως μια αποδυνάμωση του περιεχομένου της (βλ. Pedwell 2017), δεν μπορούμε να παραβλέψουμε ότι για ένα τμήμα αυτού του ευρύτερου συν-αισθηματικού κοινού η έκθεση σε τέτοιο περιεχόμενο λειτουργεί ενδεχομένως με έναν επανατραυματικό τρόπο. Υποστηρίζουμε, λοιπόν, ότι ο εξατομικευμένος αλγόριθμος κάθε χρήστριας συγκροτείται ή βιώνεται ως ατμόσφαιρα μέσα από την αλληλοεπικάλυψη του φάσματος της έμφυλης βίας με το ψηφιακό-φυσικό συνεχές.

Ατμόσφαιρα της βίας και Τραυματοτοπίο

Αναλύοντας το δικτυωμένο συν-αίσθημα και τη μεσοποιημένη μαρτυρία, επιδιώκουμε να ψηλαφίσουμε τα αναλυτικά εργαλεία που μπορούν να μας επιτρέψουν να κατανοήσουμε την κυκλοφορία καταγραφών έμφυλης βίας, είτε καθημερινών, μέσα σε μεμονωμένες φυσαλίδες φίλτρου, είτε πιο ακραίων, όπως είναι οι γυναικοκτονίες. Στη συνέχεια, κρίνουμε σημαντικό να βρούμε έναν τρόπο για να περιγράψουμε το πλαίσιο, μέσα στο οποίο αυτή η

κυκλοφορία λαμβάνει χώρα, πλαίσιο το οποίο δημιουργείται σε μεγάλο βαθμό από αυτήν την κυκλοφορία, συχνά διαφεύγοντας από τα όρια του αναπαραστάσιμου. Για να το κάνουμε αυτό, φέρνουμε κοντά έννοιες που έχουν δημιουργηθεί από διαφορετικές διαδρομές, με σκοπό να περιγράψουν διαφορετικές συνθήκες. Σκοπός μας είναι να δούμε πώς αυτές οι έννοιες μπορούν να συνομιλήσουν και να συγκροτήσουν μία θεωρητική και μεθοδολογική βάση για τις έννοιες του δικτυωμένου συν-αισθήματος και της μεσοποιημένης μαρτυρίας που παρουσιάσαμε παραπάνω: αυτές είναι οι έννοιες της ατμόσφαιρας της βίας, του τραυματοτοπίου και του αλγοριθμικού τραύματος. Στις έννοιες αυτές, βρίσκουμε έναν πιθανό τρόπο περιγραφής του μη αναπαραστάσιμου, που πηγάζει από την ανάγκη να αποτυπώσουμε τη βιωματική συν-αισθηματική εμπειρία της χρήσης των ΜΚΔ ως κάτι που διαφεύγει του λόγου.

Εκκινώντας από την πρώτη, η έννοια της *ατμόσφαιρας της βίας* αντλείται από το έργο του Φραντς Φανόν (Franz Fanon) *Της γης οι κολασμένοι* (1982), στο οποίο ο συγγραφέας επικεντρώνεται στη διάχυτη βία που χαρακτηρίζει τη συνθήκη των αποικιοκρατούμενων χωρών. Ο Φανόν υποστηρίζει ότι τα βίαια γεγονότα διαχέονται και δημιουργούν μία ατμόσφαιρα που δεν παίζει απλώς «πληροφοριακό ρόλο, αλλά ουσιαστικό» (Fanon 1982: 44). Σε αυτήν την ατμόσφαιρα, παράλληλα με την αποικιακή βία συντελείται και η αποαποικιοποίηση, η οποία, όπως ο ίδιος εξηγεί, είναι επίσης ένα βίαιο φαινόμενο: «Η ατμόσφαιρα της βίας, της απειλής [...] δεν φοβίζονται, δεν αποπροσανατολίζουν τους αποικιοκρατούμενους. [...] Ανάμεσα στην αποικιακή βία και την ειρηνική βία, στην οποία πλέει ο κόσμος σήμερα, υπάρχει ένα είδος συνένοχης επικοινωνίας, μία ομοιογένεια. Οι αποικιοκρατούμενοι είναι προσαρμοσμένοι σε αυτήν την ατμόσφαιρα» (ό.π.: 55-56). Αυτό που ισχυρίζεται εδώ ο Φανόν είναι πως οι αποικιοκρατούμενοι, έχοντας ζήσει μέσα σε αυτήν την ατμόσφαιρα της βίας, έχουν εξοικειωθεί μαζί της. Έτσι, ακόμα και τα νέα των νικηφόρων αντιαποικιακών αγώνων, νέα που παρά το θετικό πρόσημο συμβάλλουν στη συγκρότηση της διάχυτης ατμόσφαιρας βίας, διαβρώνουν τα σύνορα και αναταράσσουν την κανονικότητα γύρω από την ατμόσφαιρα της βίας.

Φέρνοντας αυτήν την έννοια εδώ, θέλουμε να μιλήσουμε όχι για την αποικιοκρατία, αλλά για τη συνθήκη της πατριαρχίας ως παραγωγής συστημικής εξουσίας που διαχέεται σε όλα τα πεδία της κοινωνικής ζωής. Παρατηρούμε τη διάχυση αυτής της βίας στο συνεχές μεταξύ φυσικού και ψηφιακού πεδίου, διάχυση που αφορά περιστατικά και συμβάντα που ανήκουν σε ολόκληρο το φάσμα της έμφυλης βίας, από την κανονικοποιημένη παρενόχληση και τον καθημερινό σεξισμό μέχρι τη γυναικοκτονία. Έτσι, με την ατμόσφαιρα της βίας εννοούμε ότι τα βίαια γεγονότα δεν είναι μεμονωμένα και ασύνδετα περιστατικά. Αντιθέτως, παράγονται από το πατριαρχικό σύστημα και η κοινοποίησή τους και η μετέπειτα κυκλοφορία τους συντελούν στη δημιουργία μιας ευρύτερης ατμόσφαιρας, η οποία διαχέεται και στα ΜΚΔ μέσω των αλγορίθμων. Με την επικέντρωση στο ζήτημα των καταγραφών περιστατικών έμφυλης βίας, αυτό γίνεται πιο φανερό, γιατί οι καταγραφές χαρακτηρίζονται από μία πολλαπλότητα: είναι μία πρακτική από τα κάτω, που δεν πηγάζει από ένα άτομο, αλλά διαχέεται στα ψηφιακά δίκτυα και μάλιστα μπορούμε να υποστηρίξουμε πως αποκτά νόημα και λειτουργικότητα ως πρακτική μέσω του πολλαπλασιασμού της, κάθε φορά που αναδημοσιεύεται.

Στη συνέχεια, στρεφόμαστε στην έννοια του τραυματοτοπίου (*traumascap*) της Μαρία Τουμάρκιν (Maria Tumarkin) (2005), που αναφέρεται σε «μέρη [...] που έχουν σηματοδοτηθεί από κληρονομικές βίας, οδύνης και απώλειας» (ό.π.: 19). Ενώ η Τουμάρκιν γράφει αυτό το κείμενο για να αναφερθεί σε φυσικούς χώρους, εξηγεί ότι δεν την ενδιαφέρει απλώς η φυσική τοποθεσία των τραυματικών γεγονότων, αλλά η κατανόηση της ανάδυσης χώρων όπου βιώνονται ξανά και ξανά τα τραυματικά γεγονότα. Η Τουμάρκιν αναγνωρίζει ως κεντρικό χαρακτηριστικό των τραυματοτοπίων τον «καταναγκασμό» (*compulsion*) (Tumarkin 2005: 32), την ακαταμάχητη παρόρμηση που οδηγεί τα άτομα να επιστρέφουν στα μέρη αυτά. Θέτοντας στο επίκεντρο της μελέτης της συγκεκριμένες τοποθεσίες, όπως το Βερολίνο, το Σαράγεβο, το Πορτ Άρθουρ (Port Arthur) της Αυστραλίας, το Σάνκσβιλ της Πενσιλβάνια, το Μπάλλι και τη Μόσχα, εξετάζει πώς αυτά τα μέρη φέρουν αποτυπώματα συλλογικών εμπειριών βίας και τραύματος και ενώνονται από μία «φαινομενικά ανεξήγητη θελκτικότητα» (ό.π.: 24). Βρίσκοντας χρήσιμη την ανάλυσή της, τη δανειζόμαστε για να εξετάσουμε πώς μπορούν τα ΜΚΔ να λειτουργούν ως τόποι που τα χρήστα επισκέπτονται, στους οποίους συχνά βυθίζονται, και οι οποίοι χαρακτηρίζονται και από την κυριαρχία και κυκλοφορία των τραυματικών γεγονότων που έχουμε περιγράψει ως τώρα.

Τέλος, ο όρος *αλγοριθμικό τραύμα*, προτείνεται από τον Μάικλ Ρίτσαρντσον (Michael Richardson) στο ομώνυμο κείμενό του στον τόμο *The affect theory reader 2* (2018). Με τον συγκεκριμένο όρο, ο θεωρητικός μιλάει για την ικανότητα των αλγοριθμικών συστημάτων να αναπαράγουν και να επεκτείνουν τη «στοιχειωτική απειλή της μελλοντικής βίας» (Richardson 2018: 432), δηλαδή την αίσθηση πως η ενδεχόμενη βία διαμορφώνει το τι περνά στη σφαίρα του διανοητού ή βιώνεται ως πιθανό μέλλον. Η αίσθηση απειλής δημιουργείται από την αυτόνομη αναπαραγωγή και διάχυση τραυματικών εικόνων. Ο όρος περιγράφει τόσο το τραύμα που μεταδίδεται, όσο και το τραύμα που παράγεται από και εντός αλγοριθμικών συστημάτων, το οποίο έχει ως αποτέλεσμα «να εξαπλώνεται ο φόβος και η απειλή μες στην καθημερινότητα του ψηφιακού» (Richardson 2018: 424). Ο Ρίτσαρντσον αναγνωρίζει πως τα χαρακτηριστικά αυτά στοχεύουν στη διατήρηση της προσοχής και της εμπλοκής των χρηστών κατά την πλοήγησή τους στα ΜΚΔ. Στο έργο του, ο όρος έχει χρησιμοποιηθεί κυρίως για να αναφερθεί στο φυλετικό τραύμα και τις επιπτώσεις της αποικιοκρατίας. Εμείς, ωστόσο, θέλουμε να φέρουμε τον όρο στο πεδίο του έμφυλου, προτείνοντας πως μπορεί να περιγράψει τις διεργασίες του δικτυωμένου συν-αισθήματος στη χρήση των ΜΚΔ από εμφυλοποιημένα υποκείμενα.

Έχει σημασία σε αυτό το σημείο να σημειώσουμε πως η δουλειά των θεωρητικών με την οποία επικοινωνούμε απομακρύνεται από έναν κλινικό ορισμό του τραύματος, που το αναγνωρίζει ως αντίδραση σε ένα συγκεκριμένο –και εν πολλοίς εξατομικευμένο– γεγονός. Για τους σκοπούς του κειμένου μας ο κλινικός ορισμός δεν επαρκεί: πρόθεσή μας είναι να κατανοήσουμε πως το τραύμα μπορεί να διαχέεται και να εμπλέκεται στην εμπειρία της καθημερινής ζωής ως κάτι που μοιράζονται διαφορετικά σώματα. Δίνουμε, δηλαδή, έμφαση στο συλλογικό τραύμα, το οποίο μπορεί να ιδωθεί ως το αποτέλεσμα της κανονικοποίησης μιας κουλτούρας ευαλωτότητας και έκθεσης στη βία. Η δουλειά του κουήρ θεωρητικού του συν-αισθήματος Χοσέ Εστεμπάν Μουνιόζ (José Esteban Muñoz) για το μειονοτικό συν-αίσθη-

μα, την *καταθλιπτική θέση* (Μουνιόζ 2018),⁷ είναι χρήσιμη για να τεκμηριώσει την απομάκρυνση από τον κλινικό ορισμό του τραύματος. Ο ίδιος λέει πως τον ενδιαφέρει το μειονοτικό συν-αίσθημα, επειδή το αντιλαμβάνεται ως «μία πολιτική πράξη, την επίδραση που έχει στον κόσμο η αναγνώριση του φυλετικού ανήκειν, της συνοχής και της απόκλισης» (Μουνιόζ 2018: 340). Με άλλα λόγια, σύμφωνα με τον ίδιο, το μειονοτικό συν-αίσθημα δεν είναι κλινικό σύμπτωμα, αλλά μια πολιτική θέση που πηγάζει όταν αναγνωρίζονται οι εμπειρίες των υποκειμένων ως πολιτικές, δηλαδή ως παραγόμενες από ένα σύστημα εξουσίας, και ως μοιρασμένες. Συνεχίζει εξηγώντας πως «τα μελαμψά αισθήματα δεν είναι μία εξατομικευμένη συν-αισθηματική ιδιαιτερότητα» αλλά «μία ευρύτερη συλλογική χαρτογράφηση του εαυτού και του άλλου» (ό.π.: 341). Τον ενδιαφέρει να κατανοήσει πώς μπορούν οι υποτελείς να *αισθάνονται* ο ένας τον άλλο, προκειμένου να μιλήσει για τη διαμόρφωση συλλογικών εμπειριών και την παραγωγή κοινών συν-αισθημάτων. Έτσι, ακολουθώντας τον, στρεφόμαστε στα συγκεκριμένα κοινά συν-αισθήματα που παράγονται και διακινούνται εντός των ΜΚΔ και δημιουργούν την αίσθηση του έμφυλου ανήκειν.

Συζήτηση: Η έμφυλη εμπειρία των ΜΚΔ ως αλγοριθμικών τραυματοτοπιών

Η επιλογή μας να συνθέσουμε όλες αυτές τις έννοιες, παρότι η σύνδεσή τους δεν είναι προφανής, έχει ως στόχο να προτείνει έναν τρόπο προσέγγισης του αποτελέσματος της κυκλοφορίας καταγραφών έμφυλης βίας. Με άλλα λόγια, προσδοκούμε να μιλήσουμε για το «τι κάνουν» αυτές οι καταγραφές στο επίπεδο της καθημερινής εμπειρίας της χρήσης των ΜΚΔ. Προτείνουμε τη σύνθεση αυτών των ερμηνευτικών εργαλείων με σκοπό να κατανοήσουμε τόσο τα ευρήματα του πεδίου μας, όσο και τις δικές μας εμπειρίες στα ΜΚΔ –να βρούμε έναν τρόπο να αποδώσουμε τη μη αναπαραστάσιμη εμπειρία του σκρολαρίσματος–, να περιγράψουμε δηλαδή αυτό που την ίδια στιγμή που το βιώνουμε με τους τρόπους που δείξαμε παραπάνω, δεν είμαστε σε θέση να το αποτυπώσουμε επαρκώς με τη γλώσσα. Έτσι, μέσω αυτής της σύνθεσης, επιχειρώντας να απαντήσουμε στα ερωτήματα που θέσαμε στην εισαγωγή του άρθρου, προτείνουμε μια ανάγνωση των ΜΚΔ ως *αλγοριθμικών τραυματοτοπιών*. Θεωρούμε πως η ανάγνωση αυτή περιγράφει με κριτική ματιά τη συν-αισθηματική επίδραση που μπορεί να παράγει η συνεχής κυκλοφορία συμβάντων έμφυλης βίας. Η υπόθεσή μας ότι τα ΜΚΔ λειτουργούν και ως αλγοριθμικά τραυματοτοπία βασίζεται στο γεγονός ότι βιώνουμε τους αλγόριθμους των ΜΚΔ ως έμφυλους, σε μια παρόμοια γραμμή με

7 Ο Μουνιόζ αντλεί την έννοια της καταθλιπτικής θέσης από το έργο της Μελάνι Κλάιν (Melanie Klein) (Klein 1986) και τη θεωρία των αντικειμενότροπων σχέσεων, και την αναπτύσσει προκειμένου να μιλήσει για τη διαδικασία της φυλετικοποίησης και να τεκμηριώσει αυτό που αποκαλεί ο ίδιος μελαμψό συν-αίσθημα. Εμείς διαβάζουμε το έργο του και επιχειρούμε να δούμε τη χρησιμότητά του, πέρα το φυλετικό ανήκειν, και στο έμφυλο ανήκειν.

το πώς βιώνουμε τα φύλα μας στον δημόσιο χώρο ως μειονοτικές εμπειρίες και ως επιβιωσιμότητες της ευαλωτότητας μας. Με αυτό αντιλαμβανόμαστε πως η χρήση των αλγορίθμων επηρεάζεται από και επηρεάζει αυτό που ο Μουνιόζ ονομάζει *μειονοτικό συν-αίσθημα*: η σχέση που χτίζουμε με τις αλγοριθμικές πλατφόρμες στις οποίες κινούμαστε διαμορφώνεται, με άλλα λόγια, από την έμφυλη και πολιτική θέση μας, ως υποκείμενα που εμπλεκόμαστε με έμφυλα ζητήματα.

Με την έννοια των τοπίων (*scapes*), επιχειρούμε να επεκτείνουμε τη σκέψη της Τουμάρκιν για να εξηγήσουμε πως στη θεώρησή μας τα ΜΚΔ λειτουργούν ως τόποι, οι οποίοι διαμορφώνονται από τον διαμοιρασμό και την κυκλοφορία των καταγραφών. Η Τουμάρκιν θέτει ως κεντρική την έννοια του καταναγκασμού (*compulsion*) προκειμένου να εξηγήσει τους λόγους που τα άτομα επιθυμούν να επισκέπτονται και να επιστρέφουν σε τέτοιους τόπους τραύματος. Ως καταναγκασμό ορίζει την αναπόδραστη δύναμη που τραβάει τα άτομα προς αυτά τα μέρη, χωρίς όμως να θεωρεί τα υποκείμενα έρμαια της συνθήκης, αλλά ως ενεργά συμμετέχοντα. Αυτή η περιγραφή μοιάζει πολύ οικεία, όταν σκεπτόμαστε τη σχέση που έχουμε με τα ΜΚΔ ως χρήστριες: την αίσθηση ότι κάτι μας «τραβάει» να μην προσπερνάμε απαραίτητα μια είδηση, να γυρνάμε στις αρχικές σελίδες ακόμα κι αν είναι τόποι όπου αναπαράγονται εικόνες και ειδήσεις τραυματικές για εμάς, δεδομένων των θεσιακοτήτων μας τόσο ως έμφυλα υποκείμενα, όσο και ως φεμινιστικά. Δεν μπορούμε να μην κοιτάξουμε, γιατί αυτή η παρόρμηση αποτελεί τόσο μια αλγοριθμική όσο και μια έμφυλη έγκληση, και η έγκληση αυτή μας καθιστά την ίδια στιγμή μάρτυρες. Ωστόσο, παρά την κυριαρχία τραυματικών εικόνων και την ατμόσφαιρα βίας που αυτές δημιουργούν, επιστρέφουμε διαρκώς σε αυτές, παρακινούμενες και από μία αίσθηση ευθύνης.

Παρατηρώντας τον τρόπο με τον οποίο τα ΜΚΔ διαμορφώνονται από το δικτυωμένο συν-αίσθημα όπως αυτό ενεργοποιείται κάθε φορά που διαβάζουμε μία ακόμα καταγγελία ή καταγραφή έμφυλης βίας, βρήκαμε στο *αλγοριθμικό τραυματοτοπίο* μία έννοια που μπορεί να περιγράψει τη χρήση των ΜΚΔ ως σπλαχνική και ενσώματη συμμετοχή. Έτσι, αυτή η έννοια περιγράφει τι συμβαίνει στα σώματά μας και τη συν-αισθηματική μας κατάσταση κάθε φορά που η χρήση των ΜΚΔ, μία χρήση αναπόφευκτα έμφυλη και αλγοριθμικά ενημερωμένη από τις θεσιακότητές μας, μας καθιστά μάρτυρες του πλήρους φάσματος της έμφυλης βίας. Παρατηρούμε, λοιπόν, τη διαμόρφωση τόσο των ΜΚΔ ευρέως όσο και των περισσότερο εξατομικευμένων φυσαλίδων φίλτρου, όπως παράγονται αλγοριθμικά μέσω της διάδρασης με συγκεκριμένο περιεχόμενο, ως *αλγοριθμικών τραυματοτοπίων*. Προτείνοντας αυτόν τον όρο, συνθέτουμε τις έννοιες με τις οποίες δουλέψαμε παραπάνω και επιχειρούμε να αποτυπώσουμε τις συν-αισθηματικές μας εμπειρίες ως έμφυλα υποκείμενα στους χώρους που διαμορφώνουν τα ΜΚΔ.

Αυτές οι φυσαλίδες φίλτρου στη βιβλιογραφία μελετώνται ως κατά βάση αρνητικό φαινόμενο των διαδικτυακών κοινοτήτων που περιορίζουν την έκθεση και την πρόσβασή μας σε περιεχόμενο που δεν αντικατοπτρίζει τις επιθυμίες και τις επιλογές μας, καθώς επίσης και την αντίληψή μας για την πολλαπλότητα των διαφορετικών απόψεων και τάσεων του κοινωνικού πεδίου, εφόσον μας κατευθύνει μόνο σε περιεχόμενο με το οποίο κατά βάση συμφωνούμε ήδη. Αμφισβητώντας την απόλυτη αλήθεια αυτής της κριτικής, ο Τζέικομπ Έρικ-

σον (Jacob Erikson) καλεί να σκεφτούμε την πιθανότητα αυτές οι φυσαλίδες φίλτρου να έχουν και μία προστατευτική διάσταση, ιδίως για τα περιθωριοποιημένα υποκείμενα (Erikson 2024), καθώς επιτρέπουν την αλληλεπίδραση και την έκφραση σκέψεων, προβληματισμών και εμπειριών μεταξύ υποκειμένων που ενδιαφέρονται για τα ίδια ζητήματα. Βρίσκοντας νόημα στην ανάγνωσή του, αντιλαμβανόμαστε πως μας είναι απαραίτητοι ψηφιακοί χώροι στους οποίους μπορούμε να συναντήσουμε χρήστα που μοιράζονται αντίστοιχες θεσιακότητες και πολιτικούς προβληματισμούς. Ωστόσο, παρατηρούμε πώς αφού αυτοί οι χώροι διαμορφώνονται από ζητήματα βίας, φαίνεται να δημιουργείται εντός τους και μία αναπόδραστη ατμόσφαιρα αυτής της βίας.

Μιλώντας για αλγοριθμικά τραυματοτοπία, επομένως, πρόθεσή μας είναι να ενοικήσουμε την άβολη θέση που αναγνωρίζει πόσο πολύτιμη είναι η ύπαρξη ενός χώρου μέσα στον οποίο μας επιτρέπεται να μιλήσουμε για τα ζητήματα αυτά, ενώ παράλληλα μας επιτρέπει να εξετάσουμε κριτικά τις παρατηρήσεις μας για την επίπτωση αυτών των τόπων στα χρήστα που συν-αισθηματικά και σπλαχνικά συμμετέχουν σε αυτούς. Είναι αδιαμφισβήτητη κρίση να αναδεικνύονται τα περιστατικά έμφυλης βίας και να έχουν τα υποκείμενα έναν χώρο να τα μοιραστούν. Ωστόσο, η συνεχής έκθεση σε αυτά και η υποχρεωτική λογοθετικότητα (compulsory discursivity) (Brown, 1996), η έγκληση δηλαδή να «σπάσουμε τη σιωπή», να μιλάμε και να αναπτύσσουμε ριζοσπαστικές πρακτικές ενάντια στη βία, έχει ένα συν-αισθηματικό αντίκτυπο, ένα βάρος που νιώθουμε πως παραβλέπεται στη βιβλιογραφία, παρότι αποτελεί κοινό τόπο τόσο των δικών μας εμπειριών, όσο και των συνομιλητριών μας. Με αυτόν τον τρόπο, αντιλαμβανόμαστε ότι, όπως και όλα τα υπόλοιπα πλαίσια στα οποία αναπτύσσονται οι ανθρώπινες σχέσεις, έτσι και τα ΜΚΔ δεν μπορούν να εξασφαλίσουν την ύπαρξη ενός αμιγώς ασφαλούς χώρου και συνεπώς, θεωρούμε ότι οι φυσαλίδες φίλτρου που δημιουργούνται δεν δρουν μόνο προστατευτικά, αλλά γίνονται αναπόφευκτα και χώροι (ανα)παραγωγής των τραυμάτων μας.

Αντί επιλόγου

Τελικά, με ποιους τρόπους τα ΜΚΔ επηρεάζουν την πολιτική ενασχόληση με έμφυλα ζητήματα και φεμινιστικά προτάγματα και ποιες είναι εκείνες οι «αόρατες» συν-αισθηματικές προεκτάσεις που μπορεί να έχει αυτή η ενασχόληση; Μπορούν συγκεκριμένες πρακτικές, παρά το δυσχερές περιεχόμενό τους, να παραμείνουν ριζοσπαστικά εργαλεία; Για τα γράφοντα του παρόντος κειμένου αυτά παραμένουν ανοιχτά ερωτήματα.

Το παρόν άρθρο γράφεται ενώ έχει ήδη συμπληρωθεί ένας χρόνος γενοκτονίας των Παλαιστίνιων, και κάνουμε αυτή την αναφορά γιατί δεν βλέπουμε αδιαχώριστα την Παλαιστίνη από τις πρακτικές που παρατηρήσαμε στο άρθρο μας: έτσι, θέτουμε το ερώτημα πώς στεκόμαστε αλληλέγγυα σε έναν λαό που υπόκειται γενοκτονία, την οποία επί ενάμιση χρόνο παρακολουθούμε στις θόνες μας – μια γενοκτονία που είναι καταγεγραμμένη από τα κάτω, ριζωματικά, και κυκλοφορεί στα ΜΚΔ; Στη μιντιακή παρουσία της γενοκτονίας των Παλαιστί-

νιων βλέπουμε ένα αντίστοιχο βίαιο φαινόμενο, όσο τα υποκείμενα που υφίστανται αυτήν την αδιανόητη για εμάς αποικιοκρατική βία δεν μπορούν παρά να την καταγράψουν και να την κοινοποιήσουν, ευελπιστώντας να ευαισθητοποιήσουν ή τουλάχιστον να καταστήσουν ορατά σε όσους τους παρακολουθούν, και δημιουργώντας ταυτόχρονα μία συνθήκη διαρκούς έκθεσης στη βία στα αλγοριθμικά τραυματοτοπία στα οποία κινούνται. Καλώντας μας με αυτόν τον τρόπο να γίνουμε μάρτυρες της γενοκτονίας, και χωρίς να σταματάμε να παρακολουθούμε –όσο κι αν αυτό είναι μια βάνουση διαδικασία– να πάρουμε μια θέση ευθύνης.

Επιλέγουμε στον επίλογο του κειμένου μας να αναφερθούμε στη γενοκτονία των Παλαιστινίων για δύο λόγους: αρχικά, θεωρούμε ότι συνδέεται άρρηκτα με την ανάλυση του τι θεωρούμε ότι μπορεί να συνιστά ένα αλγοριθμικό τραυματοτοπίο. Έπειτα, αποτελεί πολιτική θέση και των δύο μας η αναγνώριση της ανάγκης των επίμονων αναφορών στη γενοκτονία των Παλαιστινίων σε ένα πλαίσιο όπως το ελληνικό. Έτσι, σε μια πολιτική συγκυρία κατάφορης εργαλειοποίησης των φεμινιστικών και κουήρ διεκδικήσεων από αντι-ισλαμικές/αντι-μουσουλμανικές ρητορικές, οι οποίες ενεργούν με πρόφαση την απελευθέρωση και την ενδυνάμωση των γυναικών και των κουήρ, και την ίδια στιγμή, τη δικαιολόγηση μιας γενοκτονίας και της εξόντωσης ενός λαού μέχρι τελικής λύσης με πρόσχημα την αυτοάμυνα και την ασφάλεια, θεωρούμε αυτήν την αναφορά στο κείμενό μας ελάχιστη υποχρέωση.

Το παράδειγμα της Παλαιστίνης για εμάς, επομένως, δεν είναι ένα αποκομμένο παράδειγμα, αλλά ένα σημείο συμπίκνωσης των διαδικασιών που παρατηρούμε στα ΜΚΔ. Σκεπτόμενα αυτό το παράδειγμα, δημιουργούμε έναν χώρο να μιλήσουμε για την ενσώματη και συν-αισθηματική επίπτωση της χρήσης των ΜΚΔ για πολιτικούς σκοπούς, για να βρούμε μία γλώσσα να περιγράψουμε την εμπειρία μας σε αυτά: πώς δηλαδή την ίδια στιγμή που τα ΜΚΔ μπορούν να λειτουργήσουν ως εργαλεία ανάδειξης κρίσιμων ζητημάτων –η γενοκτονία των Παλαιστινίων είναι ένα τέτοιο ζήτημα, η έξαρση της έμφυλης βίας είναι ένα άλλο–, η συν-αισθηματική επίπτωση μπορεί να λειτουργεί τραυματικά και με τρόπους που δεν μπορούν να καταμετρηθούν, να ποσοτικοποιηθούν ή να αναπαρασταθούν.

Η επιθυμία μας να αναδείξουμε αυτήν την πτυχή δεν σκοπεύει να σταθεί αντιθετικά στη χρήση των ΜΚΔ στο πλαίσιο πολιτικών διεργασιών. Περισσότερο, προσπαθήσαμε, αναγνωρίζοντας πως ό,τι θέσαμε επιδέχεται περαιτέρω ανάλυση, να προτείνουμε πιθανές κατευθύνσεις για έρευνες που αφορούν τη χρήση ΜΚΔ από περιθωριοποιημένα υποκείμενα. Έτσι, στόχος ήταν να αναδείξουμε μια λιγότερο ορατή πτυχή των ΜΚΔ και των από τα κάτω πρακτικών που αναπτύσσονται σε αυτά. Πρακτικών, που την ίδια στιγμή που συνιστούν τρόπους αντίστασης, επιβίωσης, αυτοπροστασίας και, ως έναν βαθμό, καλλιέργειας συνείδησης, έχουν και δυσμενείς επιπτώσεις.

Αναφορές

- Ahmed, S. (2004). *The cultural politics of emotion*. Εδιμβούργο: Edinburgh University Press.
 Ahmed, S. (2010). *Happy Objects*. Στο G. J. Seigworth, & M. Gregg (Επιμ.), *The Affect Theory Read-*

- er, (σσ. 29-51). Durham : Duke University Press.
- Anderson, B. (2009). «Affective atmospheres». *Emotion, Space and Society*, 2(2), 77-81. <https://doi.org/10.1016/j.emospa.2009.08.005>
- Baer, H. (2016). «Redoing feminism: Activism, body politics, and neoliberalism». *Feminist Media Studies*, 16(1), 17-34.
- Brown, W. (1996). «In the 'folds of our own discourse': The pleasures and freedoms of silence». *The University of Chicago Law School Roundtable*, 3(1), 185-197.
- Chamberlain, P. (2017). *The Feminist Fourth Wave. Affective Temporality*. Λονδίνο: Palgrave.
- Clark, R. (2016). «“Hope in a hashtag”: the discursive activism of #WhyIStayed». *Feminist Media Studies*, 1-17.
- Clark-Parsons, R. (2017). «Building a digital Girl Army: The cultivation of feminist safe spaces online». *New Media & Society*, 20(6), 2125-2144.
- Clark-Parsons, R. (2019). “I SEE YOU, I BELIEVE YOU, I STAND WITH YOU”: #MeToo and the performance of networked feminist visibility. *Feminist Media Studies*. 1-19.
- Clark-Parsons, R. (2022). *Networked Feminism: how digital media makers transformed gender justice movements*. Όκλαντ: University of California Press.
- Dean, J. (2010). «Affective Networks». *MediaTropes eJournal*, 11(2), 19-44.
- Dixon, K. (2014). «Feminist Online Identity: Analyzing the Presence of Hashtag Feminism». *Journal of Arts and Humanities*, 3(7), 34-40.
- Erickson, J. (2024). «Rethinking the filter bubble? Developing a research agenda for the protective filter bubble». *Big Data & Society* 11(1) <https://doi.org/10.1177/20539517241231>
- Fanon, F. (1982) [1961]. *Της γης οι κολασμένοι*. Αθήνα: Κάλβος.
- Gibbs, A. (2011). *Affect Theory and Audience*. Στο V. Nightingale (Επιμ.), *The Handbook of Media Audiences*, (σσ. 251-266). Blackwell Publishing Ltd.
- Hillis, K., Paasonen, S. & Petit, M., (2015). Introduction: Networks of Transmission: Intensity, Sensation, Value. Στο *Networked Affect*, (σσ. 1-24). Κέμπριτζ, Μασαχουσέτη: The MIT Press.
- Klein, M. (1986). «The Psychogenesis of Manic- Depressive States». Στο J. Mitchell (επιμ.). *The Selected Melanie Klein*, (σσ. 115-145), Νέα Υόρκη: Free Press.
- Mendes, K., Ringrose, J. & Keller, J. (2019). *Digital Feminist Activism: Girls and Women Fight Back Against Rape Culture*. Νέα Υόρκη: Oxford University Press.
- Miller, Daniel. & Horst, H. (επιμ.). (2012). *Digital Anthropology*. Λονδίνο και Νέα Υόρκη: Berg.
- Paasonen, S. (2018). NETWORKED AFFECT. Στο R. Braidotti, & M. Hlavajova (επιμ.), *Posthuman Glossary*, (σσ. 283-285). Bloomsbury.
- Papacharissi, Z. (2015). «Affective publics and structures of storytelling: sentiment, events and mediality». *Information, Communication & Society*, 1-18.
- Papailias, P. (2016). «Witnessing in the age of the database: Viral memorials, affective publics, and the assemblage of mourning». *Memory Studies*, 1-18.
- Pariser, E. (2011). *The filter bubble: What the Internet is hiding from you*. Νέα Υόρκη: Penguin Press.
- Pedwell, C. (2017). «Mediated habits: images, networked affect and social change». *Subjectivity*, 10, 147-169.
- Rambukkana, N. (2015). #Introduction: Hashtags as Technosocial Events. Στο N. Rambukkana, (Επιμ.),

- #hashtagpublics. The power and politics of discursive networks (σσ. 1-10). Peter Lang Publishing, Inc.
- Ray, P. (2018). Surfing the Fourth Wave of the Feminist Movement Via SNS. Στο C. Dale & R. Overell, (επιμ.), *Orienting Feminism: Media, Activism and Cultural Representation* (σσ. 113-133). Palgrave Macmillan.
- Rentschler, C. A. (2017). «Bystander intervention, feminist hashtag activism, and the anti-carceral politics of care». *Feminist Media Studies*, 1-20.
- Richardson, M. (2023). Algorithmic Trauma. Στο G. Seigworth, & C. Pedwell (Επιμ.), *The affect theory reader 2: worldings, tensions, futures*, (σσ. 423-445). Durham: Duke University Press.
- Siles, I. (2023). *Living with algorithms: agency and user culture in Costa Rica*. Κέιμπριτζ, Μασαχουσέτη: The MIT Press.
- Tumarkin, M. (2005). *Traumascapes: The Power and Fate of Places Transformed by Tragedy*. Λονδίνο: Penguin Books.
- Tzankova, V. (2015). Affective Politics or Political Affection: Online Sexuality in Turkey. Στο K. Hillis, S. Paasonen, & M. Petit (Επιμ.), *Networked affect* (σσ. 59-74). Κέιμπριτζ, Μασαχουσέτη: The MIT Press.
- Μουνιόζ, Χ. Ε. (2018). Νιώθω μελαμψός, νιώθω πεσμένος: το συν-αίσθημα της Λατίνας, η επιτελεσματικότητα της φυλής και η καταθλιπτική θέση. Στο Ε. Αβραμοπούλου (επιμ.), *Το συν-αίσθημα στο πολιτικό. Υποκειμενικότητες, εξουσίες και ανισότητες στον σύγχρονο κόσμο* (σσ. 335-355). (μτφρ. Ο. Τσιάκαλου) Αθήνα: Νήσος.
- Παπαηλία, Π., και Πετρίδης, Π.. 2015. Ψηφιακή Εθνογραφία. Αθήνα: Κάλλιπος. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/6117>.